

студентка магістратури
Інституту міжнародних відносин
Київського міжнародного університету
науковий керівник доктор історичних наук, професор Козлітін В.Д.

ЕВОЛЮЦІЯ ШЛЯХІВ УРЕГУЛЮВАННЯ БАСКСЬКОГО ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В ІСПАНІЇ

У статті досліджується проблема врегулювання баскського етнополітичного конфлікту в Іспанії, генезис та еволюція розв'язання цієї проблеми, сучасний стан розв'язання конфлікту. У статті розглядаються методи розв'язання баскського етнополітичного конфлікту та їх аналіз. Автор висвітлює найефективніші методи розв'язання етнополітичних конфліктів на прикладі досвіду Іспанії.

Ключові слова: етнополітичний конфлікт, методи врегулювання конфлікту, Країна Басків, терористична організація ЕТА, сепаратистські настрої, боротьба національних меншин за самовизначення.

Більшість сучасних держав світу є поліетнічними та багатонаціональними, що безперечно впливає на тенденції розвитку міжнародних відносин. З одного боку, увесь світ перебуває в процесі економічної, політичної, культурної, соціальної інтеграції, а, з другого боку зростає гострота питання щодо права національних меншин на самовизначення, їх прагнення зберегти власні культурні цінності та боротьба за право самостійного прийняття рішень, автономію або ж і за повне відокремлення.

В умовах постійно зростаючої міжетнічної нетерпимості в різних регіонах світу, управління етнополітичними конфліктами повинно бути одним із пріоритетних напрямів у визначенні внутрішньої політики держав.

Через зростання ролі взаємозалежності світу, причина якої полягає в інтенсифікації спілкування, прискоренні обміну думками, ідеями, варто зазначити й те, що проблеми окремих регіонів тепер стають проблемами всього світу. Сценарій розв'язання етнополітичного конфлікту в одній державі може стати прецедентом для розв'язання такої ж ситуації в іншій. Саме через це дана проблема вимагає великої уваги науковців та аналітиків.

Тематика етнополітичного конфлікту в Іспанії нині, безумовно, *актуальна*. Це пов'язано з тим, що даний конфлікт територіально розмістився в самому серці Європи, а будь-яка спроба сепаратизму в даному регіоні ставить під сумнів питання про європейську інтеграцію. Плюс до цього нещодавнє визнання незалежності Косова, події в Абхазії і Південній Осетії вимагають пильного вивчення подібної проблематики.

Метою даної статті є дослідження методів врегулювання етнополітичного конфлікту на прикладі баскського етнополітичного конфлікту в Іспанії. Проаналізувавши досвід Іспанії у врегулюванні даної проблеми, визначити найефективніші способи розв'язання етнополітичного конфлікту та можливість перейняти такий досвід іншими державами світу.

Проблеми етнічних меншин у багатонаціональних державах завжди були в центрі уваги *вітчизняних і зарубіжних науковців*. Серед вітчизняних дослідників – це Баранова Т.Н. [1], Лукьянова Л.И. [1], Бусыгина И.М. [2], Дикарев О. [3], Римаренко Ю. [4], Тимошенко І. [4], Степанов Є. [4], Капланов Р.М. [5], Кожушко Е.П. [6], Козлов В.Б. [7], Коновалов А.М. [8]. Серед зарубіжних дослідників – це Миллер А.И., Ландабасо Ангуло А.И. [8], Киссинджер Г., Ибаррури Д., Лейпхарт А., Хантінгтон С., Шибутані Т.

Значною мірою їхні праці використовуються для з'ясування ширшого контексту як закономірностей самого етнонаціонального розвитку, так і можливостей розв'язання тих чи інших проблем, а в конкретних випадках – для оцінки ситуації, зважаючи на досвід зарубіжних країн.

Розрізняють два стратегічно різних підходи до врегулювання етнополітичних конфліктів: радикальні та консенсусні. Автор статті досліджує ці підходи на конкретних прикладах з досвіду Іспанії у врегулюванні баскського етнополітичного конфлікту.

Іспанія етнічно неоднорідна країна, її населяють кастільці – власне іспанці, каталонці та галісійці зі своїми мовними особливостями, баски, які не мають спільних етнічних коренів з жодним народом. Іспанська історія (тривале панування маврів) сприяла формуванню традиційно сильного регіоналізму [3, с. 21].

Аналіз проблеми врегулювання баскського етнополітичного конфлікту неможливий без розуміння природи даного конфлікту, його витоків і вивчення особливостей розвитку баскського народу.

Наука ще не дала остаточної відповіді на запитання: хто такі баски і звідкіля походить їхній рід? Еускоро, мова басків, не має прямої спорідненості із жодною з європейських мов. Етнологи й етнолінгвісти взагалі виносять еускоро поза низку індоєвропейських мов. Існують теорії, за якими баски є народом, спорідненим із грузинами, фінно-уграми, індіанцями. Але ці версії є надто відносними і базуються на більш ніж сумнівних аргументах. Відомо, що в 778 р. в ущелині Ронсеваль у Західних Піренеях баски, які стали союзниками загарбників-арабів, аби знайти підтримку в боротьбі проти інших завойовників – франків, розгромили ар'єргард франкського імператора Карла Великого.

Баски ніколи не мали власної держави і тому їх зараховували до народів "неісторичних" і приречених на поступову асиміляцію панівним на Піренейському півострові кастільським (іспанським) етносом. Нагадаємо, що Іспанія утворилась унаслідок об'єднання різних піренейських країв під правлінням кастільського короля.

Проте хвиля національних відроджень, що прокотилася Європою в ХІХ ст., захопила і басків. Вони починають усвідомлювати себе окремим народом, який так, як й інші народи, має право на свободу і вільний розвиток власної культури.

Засновниками і творцями ідеології національного визволення басків є брати Арана. Саме вони виробили національну символіку, кодифікували національні свята тощо. Один з них, Сабіно Арана (1865–1903 рр.), уперше чітко і лаконічно сформулював вимогу утворення Баскської держави і заявив, що "Кастілія, а потім Іспанія, насильницьки завоювали і колонізували Країну Басків. Тому Іспанія є одвічним ворогом басків, незалежно від характеру правлячого в ній режиму".

Наприкінці ХІХ ст. брати Арана створили легально діючу Баскську Націоналістичну партію, яка домагалася національної автономії і згодом незалежності, а також висувала вимоги культурно-мовного характеру (освіта баскською мовою тощо). За часів Республіки (квітень 1931 р. – березень 1939 р.) Іспанія відходить від політики жорсткого придушення національних рухів і значно лібералізує своє поводження з етнічними меншинами. 1936 р. Еускаді отримує статус автономного району з власним урядом і парламентом.

У різні періоди часу керівництво, що стояло біля керма держави, по-різному розв'язувало проблеми баскського сепаратизму. Унаслідок тривалої громадянської війни (липень 1936 р. – травень 1939 р.) до влади в Іспанії прийшов генерал Ф. Франко, що висунув гасло "Іспанія – один народ, одна вітчизна, одна держава, один каудільйо" і зятято взявся до його преведення в життя.

Ф. Франко, спираючись на міцну вертикаль влади, намагався придушити сепаратизм і націонал-сепаратистський тероризм, використовуючи арешти й убивства. Жорстоко придушувались будь-які прояви етнічної самосвідомості та націоналізму. Для басків, зокрема, це вилилось у закриття всіх баскомовних шкіл, видавництв, журналів, газет тощо, скасування автономії. Саме в таких жорстких умовах, у 1959 р. і була створена організація ЕТА (баск. «Euskadi Ta Askatasuna»; укр. «Країна Басків і Свобода»). Вона боролася з Франко за свободу, насамперед, своєї області. Борці були лівими і прагнули до побудови нового суспільства. ЕТА була створена як збройна опозиція молодих басків (переважно студентів) режиму Франко – при Франко баскська мова була заборонена, посаджено в тюрми багато баскських інтелектуалів. Коли така сумна доля спіткала Країну Басків, головна політична партія басків – Баскська Націоналістична партія, заснована ще 1894 року, вирішувала, що їй робити. Більшість вирішило не робити нічого. А незгодні з відмовою від збройної боротьби вийшли з партії і заснували ЕТА [3, с. 56].

Щодо діяльності ЕТА, то дії з боку правлячої верхівки змусили її активізувати законні методи боротьби, що неминуче привело до посилення впливу на політичну кон'юнктуру Іспанії

легального крила ЕТА – “Еррі Батасуна”. При чому, ліва частина політичного спектру Іспанії підтримувала баскських повстанців, оскільки ЕТА боролася з режимом Ф. Франко. Слід зазначити, що під час диктатури Ф. Франко бойовики ЕТА як політичні біженці мали право притулку у Франції, чим успішно користувалися.

На початку 60-х бійці ЕТА практикували все, чим вони займаються і зараз – вибухи поїздів, розстріли жандармів і політиків. ЕТА діяла безпосередньо в Країні Басків, а також у південно-західних французьких провінціях – Лабур, Басс-Наварра і Суль. Франко намагався придушити ЕТА і частково йому це вдалося. У 1962 році ЕТА стихла. Але в 1964 році знову активізувалася, після чого терор став систематичним. У грудні 1973 року бійцям ЕТА вдалося навіть вбити прем'єр-міністра країни адмірала Каррера Бланко. Через те що ЕТА боролася із Франко, то ліві іспанці і просто іспанці-антифашисти в усій країні підтримували баскських повстанців.

З історичного досвіду ми бачимо, що політичний режим, який заснований, чи принаймні опосередковано веде політику нехтування національною ідеєю соціальних груп, ведення насильницьких методів боротьби проти етнічних груп не може забезпечити довготривалий стабільний розвиток держави, а лише посилює екстремістські настрої серед населення.

У 1975 році Франко помер. Протягом тридцяти п'яти років, що минули від дня смерті Франко, Іспанія зробила величезний крок від авторитарної диктатури до парламентської демократії, яка забезпечувала країні консервативну модернізацію й повільне, але впевнене входження до світу західних цивілізацій. Країна пережила перехід від централізованої держави до децентралізованої «держави автономій».

Дуже часто саме в перехідний період від одного політичного режиму до іншого спостерігається зростання кількості конфліктних ситуацій [2, с. 86]. Тому й не дивно, що ЕТА як організація продовжувала існувати і боротися за права басків. А держава і надалі продовжувала боротися з сепаратистами. Щоправда, спочатку уряд зробив певні поступки – надав баскам автономію, звільнив політв'язнів, але бійцям ЕТА цього було мало, і терор тривав. З тих пір басків перестали називати борцями з режимом Франко і почали називати просто терористами і сепаратистами.

Іспанські реформатори добре усвідомлювали, наскільки важливою для Іспанії є національна проблема. Уже в 1977 р. Адольфо Суарес створив особливе Міністерство у справах регіонів. У статті 2 Основного закону зафіксовано: "Конституція основана на непорушній єдності іспанської нації, єдиної і неподільної батьківщини всіх іспанців, вона визнає і гарантує право на автономію для національностей і регіонів, що становлять її, а також солідарність між ними". Було введено нове адміністративне правління – автономні співтовариства [1, с. 45]. Подібними нововведеннями голова демократичного уряду Адольфо Суарес намагався йти назустріч національним меншинам Іспанії. Однак сепаратисти не були задоволені поступками й продовжували терористичну діяльність.

Майже всі терористичні акти в Іспанії з 1975 р. приписуються групі ЕТА. Цей факт вплинув на суспільну думку й “борців з режимом Франко” почали називати просто терористами й сепаратистами. Офіційний Мадрид припинив діалог.

Після зміни політичного режиму в Іспанії стало можливим тісне співробітництво правоохоронних органів Іспанії й Франції, що уможливило арешт багатьох сепаратистів і терористів, зокрема, керівників ЕТА, що знаходили раніше притулок на території сусідньої держави. Гучний скандал спалахнув, коли стало відомо про існування нелегальних поліцейських підрозділів, які вбивали членів ЕТА в північній Іспанії і південній Франції в 1980-х роках. Недопустимість подібних дій з боку держави підтверджують підсумки невдалих дій спеціалізованої антитерористичної групи звільнення.

Ізолюючи активних членів ЕТА, уряд намагався припинити терор. Аналіз дій іспанського уряду в боротьбі з тероризмом надає можливість стверджувати, що протягом тривалого періоду іспанська влада намагалася відповісти баскам їх же зброєю – терором. Так було й у період режиму Франко і пізніше – у часи демократичної Іспанії.

Хоча в цілому демократизація країни сприяла ослабленню сепаратизму, усе ж автономістські тенденції не зникли. Звідси можна дійти висновку, що навіть ідучи на поступки, надаючи більше автономних прав меншинам, але водночас, продовжуючи насильницьку

боротьбу із сепаратистами, уряд не досягає ефективного врегулювання проблеми і конфлікт залишається нерозв'язаним [5, с. 74].

У 1990–1991 рр. хвиля націоналістичних рухів захлеснула Басконію і Каталонію – індустріально розвинені і досить благополучні із соціального боку. Час від часу терористичними актами нагадувала про себе ЕТА. На перший план ЕТА висуває вимогу незалежності і побудову соціалістичної держави басків, у межі якої повинні ввійти населені цією народністю території провінції Наварра і навіть райони південної частини Франції.

Більшість баскських політичних організацій домагаються розширення самоврядування, сподіваючись на повну незалежність, і тільки ЕТА категорично заперечує можливість використання політичних методів боротьби.

Діалог про самовизначення Країни Басків офіційний Мадрид не погодився вести через вплив у політичному спектрі Іспанії прихильників твердої лінії стосовно сепаратистів, які вимагають, щоб ЕТА склала зброю й домагалася власних цілей винятково мирними й законними методами.

Проблема сепаратизму на сучасному етапі ускладнюється ще й тим, що до керівництва сепаратистських організацій прийшло нове покоління лідерів, які не визнають іншого засобу боротьби, крім терору [5, с. 115]. Нові лідери-екстремісти не допускають ні найменшої можливості діалогу з владою Мадрида, вони настільки фанатичні, що вороже ставляться до всіх інших націоналістів, оскільки ті воліють боротися мирними засобами.

За минулі десятки років руками бойовиків ЕТА було вбито понад 800 осіб [6, с. 67]. Вони навчилися заробляти гроші на свою боротьбу. Вони обкладають “революційним податком” баскських підприємців, грабують банки і викрадають людей з метою отримати за них викуп. Щорічний дохід від їхньої фінансової діяльності такого роду, за деякими даними, становить 1,5 млрд. песет.

Оскільки членами ЕТА, що виступають за екстремістські методи боротьби, є переважно студенти і молодики, аналізуючи способи, за допомогою яких вони собі заробляють на життя, можна дійти висновку, що ці люди радше борються за власні економічні та владні інтереси, ніж несуть якусь національну ідею і борються за права всієї національної меншини. Більшість жителів Країни Басків засуджують терористичну діяльність організації ЕТА, та не підтримують їх методів боротьби за власні права. Тим паче, поліпшення рівня життя в країні, задоволення основних вимог басків як національної меншини зменшували сепаратистські настрої. Населення з роками почало втрачати інтерес до повного відокремлення, вбачаючи в цьому більше проблем, ніж переваг.

Діяльність ЕТА вносить серйозний дисонанс у розмірений ритм життя іспанського суспільства, що демократизувалось і хоче спокою. Як результат поступово скорочувалася соціальна база баскського сепаратизму. Якщо у 80-х роках за політичне представництво ЕТА, партію "Еррі Батасуна" віддавали свої голоси 15% басків, то нині – лише 7,5%. Баски дедалі більше усвідомлюють: вихід з Іспанії – це проблеми економічного розвитку і зниження рівня життя.

Не варто забувати і про вплив розвитку глобалізаційних процесів на розв'язання даної проблеми. У суспільстві зростає розуміння взаємозалежності всіх державних суб'єктів, унаслідок чого поступово зникає привабливість у повному відокремленні. Великою мірою на посилення цього розуміння взаємозалежності вплинула політика регіоналізації ЄС. Від кінця 70–80-х рр. ХХ ст. дедалі посилювався процес регіоналізації, підвищувалася роль етнорегіоналізму. Це свідчить про певну ерозію національно-державних суверенітетів і вступу Західної Європи до нового етапу розвитку. Регіональна політика Європейського Союзу в 1990-х рр. досягла самостійності. Європа розглядає регіон як найбільший резерв для внутрішньої єдності ЄС. Метою регіональної політики ЄС була ліквідація територіальних диспропорцій економічного й соціального розвитку в середині розвинених держав ЄС [2, с. 110]. Реалізація адекватної єврорегіональної політики сприяла розв'язанню етнополітичних конфліктів і запобіганню виникнення передкризових ситуацій на локальному рівні. Включення регіональних одиниць у комунітарний політичний механізм поглиблювало міжрегіональне європейське співробітництво, «цивілізувало» національний феномен та об'єктивно сприяло послабленню етнічного складника національного почуття. Органи інтеграційного рівня були, у даному

випадку, арбітром і гарантом дотримання загально визнаних прав і свобод. Тим самим знижувався рівень напруженості у відносинах національно-регіонального та національно-державного рівнів.

Підвищення статусу регіону в системі ЄС і посилення міжрегіональних зв'язків вели до послаблення власно націоналістичних, етнічних компонентів регіоналізму: представництво корінних народів, етнонаціональних меншин на інтеграційному рівні в перспективі може бути здійснено лише у формі представництва субнаціональних територіальних одиниць (у Комітеті регіонів, Раді регіонів і общин Європи). Регіональні програми, які прагнуть стабілізувати соціально-економічну ситуацію в тому чи іншому неблагополучному регіоні, здійснюються не лише в Країні Басків, а також у Шотландії та Уельсі, на Корсиці, в інших регіонах мешкання етнонаціональних меншин [4, с. 40].

Більшість населення Країни Басків задоволені тими поступками, на які пішов уряд Іспанії, забезпечивши їм певні права й свободи, за які вони і боролись. А якщо суспільство отримує те, за що воно бореться, то й сама потреба у збройній боротьбі, терорі зникає. Звісно, залишається частка прибічників екстремістського методу подальшого врегулювання ситуації. Прикладом є самі ж члени організації ЕТА. Але тут варто звернутися до здобутків психології, аби зрозуміти, що деякі члени ЕТА не здадуть власних позицій лише тому, що діяльність, якою вони займалися, стала змістом їхнього життя, їх роботою, завдяки їй вони заробляють собі на життя, позиціонують себе в суспільстві і зрештою власної ідеології, власного курсу означатиме програв, а вони ж стільки років присвятили себе цій справі.

Тому подальше існування певних екстремістських ідей в Іспанії – це бажання задовольнити власні інтереси окремих людей. Але коли такі ідеї не отримують підтримки у більшості населення, вони приречені на поразку. Що й спостерігається під час парламентських виборів. Усе меншу кількість місць у парламенті отримують представники баскських націоналістів. 2003 р. 73% населення Іспанії підтримали ідею розпуску легального політичного крила Батасуна, через її зв'язки з терористичною організацією ЕТА. Усе це і є проявом небажання народу боротися за власні права радикальними методами [1, с. 103].

Аналізуючи досвід Іспанії у спробах подолати проблему етнополітичного конфлікту, можна дійти висновку про те, що насильницькі придушення прагнень регіонів до самостійності (радикальний підхід) не дають позитивного результату. Скоріше навпаки, така політика призводить до вкрай негативних наслідків.

Саме завдяки мирним методам врегулювання цих протиріч і конфліктів (консенсусний підхід), зваженими поступками, задоволенням певних нагальних потреб етнічних меншин, що борються за незалежність, наданням автономних прав і свобод етнічним меншинам у межах Конституції, досягненнями високого рівня в соціально-економічному житті держави як єдиного організму, можна послабити екстремістські й радикальні настрої, зменшити вплив і популярність терористичних організацій, збройних методів боротьби. Тим самим, зміцнити безпеку не лише власної держави, але й регіону. Поведінку етнічних груп чи національних меншин значною мірою визначає економічний, соціальний і політичний стан розвитку країни проживання, тому насамперед варто забезпечити належний рівень життя аби уникнути сепаратистських настроїв. Це питання безпосередньо пов'язане з антикризовою політикою, спрямованою на реалізацію заходів щодо запобігання впливу кризових явищ світової економіки на життя суспільства і держави в цілому. Це стосується створення стабільнішого економічного середовища. Завдяки позитивним здобуткам у соціально-економічній сфері Іспанії вдалося зменшити сепаратистські настрої у своїй державі.

Важливим аспектом для запобігання конфліктних ситуацій є також забезпечення правової основи існування етнічних спільнот, забезпечення рівного розвитку різних етнічних спільнот, урахування прав національних меншин, проведення політики, заснованої на демократичних принципах, які включають надання громадянства, рівних можливостей, гарантування вільного користування рідною мовою, розроблення принципів державного управління й етнічного менеджменту в регіонах етнічної нестабільності. Не зайвим для запобігання назриваючої конфліктної ситуації буде й аналіз психологічних особливостей як нації в цілому, так і окремих соціальних груп. Важливим також є поняття політичної

толерантності як одного з основних критеріїв демократичного суспільства, взаємоповага поглядів, думок, позицій, зрештою – і традицій та історичного минулого народів.

Процес глобалізації робить можливим об'єднання зусиль усього світу для боротьби саме з тими чинниками, які й впливають на посилення сепаратистських настроїв, збройних конфліктів, тероризму, а саме: поліпшення соціально-економічних умов проживання, забезпечення належного рівня безпеки на світовому рівні, забезпечення належного рівня екології та здоров'я, посилення ідеї об'єднання та порозуміння між народами, підкресливши нашу взаємозалежність один від одного. Цю взаємозалежність дуже легко простежити за наслідками світової економічної кризи, яка також не оминула й Іспанію. Вагомий вплив світової економічної кризи на рівень життя іспанців може стати черговим чинником посилення сепаратистських настроїв. Тому навіть уже здобутті успіхи в урегулюванні конфлікту не гарантують його повну ліквідацію. Дана проблематика потребує постійного моніторингу й аналізу.

Отже, лише цілеспрямовані, послідовні та наполегливі зусилля можуть дати результат у врегулюванні етнічних конфліктів і проблем безпеки всього світу в цілому.

Література

1. Баранова Т.Н., Лукьянова Л.И. Испания: истоки и современные тенденции оппозиционного движения / Т.Н. Баранова, Л.И. Лукьянова. – М. : РГТУ, 1977. – 165 с.
2. Бусыгина И.М. Региональная политика Европейского Союза на рубеже веков: новые тенденции и вызовы // Европа на пороге XXI века: Ренессанс или упадок? – М. : ИНИОН, 1998. – С. 110 – 111.
3. Дикарев О. Єврорегіональне співробітництво етносів // Дослідження світової політики : зб. наук. пр.; вип. 4. – К. : Ін-т світової економ. і міжнар. відносин, 1998. – С. 40–53; Основополагающие принципы устойчивого пространственного развития европейского континента... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.prometa.ru/kpr/frames/d&g/GPSDEC.htm>
4. Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі : зб. статей / від. ред. Ю. Римаренко, І. Тимошенко, Є. Степанов. – К. : Укр.-фін. ін.-т менедж. і бізнесу, 1999. – 279 с.
5. Капланов Р.М. У истоков национальных движений народов Испании / Р.М. Капланов. – М. : Генезис, 1987. – 267 с.
6. Кожушко Е.П. Современный терроризм: анализ основных направлений / Е.П. Кожушко. – М. : Наука, 2000. – 278 с.
7. Козлов В.Б. Проблема насилия в условиях межэтнических конфликтов : лекция / В.Б. Козлов. – М. : Арена, 2000. – 265 с.
8. Ландабасо Ангуло А.И. Терроризм и этнополитические конфликты. Книга вторая : Терроризм сегодня / А.И. Ландабасо Ангуло, А.М. Коновалов. – М. : Огни, 2004. – 413 с. – (Российская академия наук, Институт Европы).

The problem of Basque settlement of ethno-political conflict in Spain, the genesis and evolution of this problem, the present state of conflict resolution is analyzed in this article. The article reviews methods for solving the Basque conflict and their analysis. The author highlights the most effective methods for solving ethnic conflicts according to the experience of Spain.

Keywords: ethnopolitical conflict, methods of conflict resolution, Basque Country, the terrorist organization ETA, the separatist sentiment, the struggle of national minorities for self-determination.

В статье исследуется проблема урегулирования баскского этнополитического конфликта в Испании, генезис и эволюция решения этой проблемы, современное состояние решения конфликта. В статье рассматриваются методы решения баскского этнополитического конфликта и их анализ. Автор освещает наиболее эффективные методы решения этнополитических конфликтов на примере опыта Испании.

Ключевые слова: этнополитический конфликт, методы урегулирования конфликта,

Страна Басков, террористическая организация ЭТА, сепаратистские настроения, борьба национальных меньшинств за самоопределение.